

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-16>

Соломчак Х. О.

доктор філософії,

доцент кафедри туризму та освітнього менеджменту

Міжнародний Європейський університет

м. Київ

РІВЕНЬ АКТУАЛЬНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКІВ ІНТЕРЕСУ ДО ЗАНЯТЬ ТУРИЗМОМ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

З метою аналізу актуального стану формування стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом у педагогічних умовах позашкільного закладу освіти упродовж 2018–2020 років у кілька етапів на базі закладів освіти різного рівня акредитації в різних регіонах України проводилась експериментально-дослідна робота у формах пілотажного дослідження. Отримані результати дозволили визначити динаміку формування інтересу у підлітків до занять туризмом у педагогічних умовах ЛОТ, а також шляхи і засоби удосконалення цього процесу. Встановлено критерії сформованого інтересу до занять туризмом, це відчуття підлітком задоволеної потреби в них як поєднання знань, діяльності (власне занять туризмом – самостійно та спеціально організованих) та емоційного задоволення від цієї діяльності.

Вступ

Актуальність досліджуваної проблеми визначена сукупністю її психологічних, соціальних і педагогічних аспектів, оскільки цей процес відбувається у просторі сім'ї, школи та позашкільного освітнього закладу, зокрема в соціально-педагогічних умовах літнього оздоровчого табору (далі ЛОТ). Заняття з фізичної культури в умовах ЛОТ компенсують недостатню оздоровчо-рухову активність шкільної молоді фізичними вправами, змаганням в різних видах рухової активності, заняттями з туризму.

Туризм є складним багатограним соціальним явищем і, водночас, здобутком фізичної культури і спорту, виявляє цінності здорового способу життя, сприяє розвитку, самовдосконаленню особистості та суспільства. Заняття туризмом в умовах ЛОТ є короточасною,

комплексною підготовкою підлітків до участі у туристському поході, що у єдності туристських знань, умінь та навичок, дій та діяльності, позитивних емоцій та відчуття задоволення формують стійкий інтерес, роблять цей вид діяльності життєво необхідною потребою, формою проведення дозвілля, оздоровлення та відпочинку. За своїм змістом заняття туризмом є педагогічним процесом, у якому на інтегративній основі, у поєднанні особистісно орієнтованого, валеологічного, діяльнісного та компетентнісного підходів використовуються різноманітні форми і методи навчання, виховання та розвитку підлітка.

Процес формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ та поза ним визначений українськими та зарубіжними вченими у низці аспектів, а саме: в особливостях виховання особистості на різних етапах онтогенезу, зокрема засобами фізичної культури і спорту – І. Бех, О. Вишневський, І. Мурахов, О. Невмержицька, Т. Пантюк, В. Сухомлинський, М. Чепіль; у розкритті концептуальних визначень педагогіки і філософії канікул – Арманд Болл, Беверлі Болл, Ю. Буклов, А. Возняк, О. Газман, О. Карпенко, А. Сотнікова, В. Сухомлинський, І. Турчик, М. Чепіль, І. Шевчук, С. Щекіна; у вивченні особливостей процесу формування здорового способу життя підлітків в умовах оздоровчого табору – Н. Коваленко, А. Конончук, М. Наказний, П. Рибалко, В. Солова; у з'ясуванні особливостей розвитку туризму як виду спорту та явища культури – В. Кифяк, Г. Кондрацька, Б. Пангелов; у визначенні методологічних принципів та підходів у фізичному вихованні школярів в педагогічних умовах та взаємозв'язку школи та ЛОТ – О. Овчарук, С. Павлюченко, Н. Тимошук, В. Туяхова, М. Чепіль, С. Ютрас, С. Нормандо, І. Калнінс; у розгляді педагогічних чинників формування стійкого інтересу та ролі мотивації підлітків до фізичної активності та здорового способу життя – О. Андреева, О. Голуб, Т. Круцевич, В. Лисяк, М. Лук'яненко та низка інших.

Об'єктом дослідження є освітній процес у позашкільному закладі освіти, в педагогічних умовах якого у підлітків формується інтерес до занять туризмом. **Предмет дослідження** – актуальний стан формування у підлітків стійкого інтересу до занять туризмом у літньому оздоровчому таборі як позашкільному закладі освіти. **Метою розділу** є встановлення рівня та визначення шляхів підвищення актуального стану формування стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом у педагогічних умовах літнього оздоровчого табору.

Реалізація мети та вирішення завдань дослідження вимагає комплексного методологічного підходу, що передбачає поєднання **теоретичних та емпіричних методів дослідження**, зокрема: аналіз педагогічної, валеологічної, психологічної, методичної літератури – *для визначення науково-теоретичного підґрунтя дослідження*; контент-аналіз нормативних і законодавчих документів – *для виявлення змісту і специфіки роботи ЛОТ в сучасних умовах, організації та проведення туристичної діяльності*; аналіз і синтез результатів – *для узагальнення та висновків*; а також вивчення передового педагогічного досвіду використання інноваційних технологій, зокрема засобами краєзнавства; педагогічне спостереження, усне та письмове опитування (бесіда, інтерв'ю, тестування, анкетування); розв'язання проблемних ситуацій для вивчення світоглядних, ціннісних орієнтацій, рівня сформованості у підлітків інтересу та готовності до занять туризмом в умовах літнього оздоровчого табору.

1. Аналіз актуального стану формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах літнього оздоровчого табору

З метою виявлення рівня актуального стану формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах позашкільного закладу освіти нами проводилась експериментально-дослідна робота у формах пілотажного дослідження (спостереження та його результати, анкети, питальники, аналіз документів тощо) упродовж 2018–2020 років у кілька етапів на базі закладів освіти різного рівня акредитації в різних регіонах України (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, заклади загальної середньої та позашкільної освіти Дрогобицької міської ради, дитячі заклади санаторного типу, дитячі оздоровчі табори та ін.). Здійснення пілотажного дослідження у контексті усєї роботи дозволило отримати оперативну інформацію про актуальний стан формування інтересу до занять туризмом у підлітків в умовах позашкільного закладу освіти, зокрема літнього оздоровчого табору (далі – ЛОТ), а також фізичного виховання, особистісного життя підлітка в умовах закладу освіти та поза ним тощо. Наше дослідження проходило в декілька етапів: 1-й – розробка методики проведення розвідки; 2-й – визначення чинників, які є мотиваторами та антимотиваторами щодо формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ; 3-й – визначення мотивації та

стану використання вчителем/вихователем/інструктором фізичного виховання в умовах ЛОТ настанов особистісно орієнтованого підходу в оздоровчо-виховному процесі цього типу закладу освіти, що є суттєвим чинником отримання інтересу підлітків до занять туризмом як очікуваного результату; 4-й – аналіз результатів експериментально-розвідувальної роботи та подальшого визначення шляхів удосконалення формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ. Хід дослідження відповідає принципу взаємозв'язку між обґрунтованими теоретичними положеннями з обраною для вивчення проблеми та отриманими даними для перевірки правильності сформульованої гіпотези дослідження.

Важливим чинником формування інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ є включення підлітків у колективну діяльність. Підлітки протягом табірної зміни беруть участь у загальних табірних, а також міжтабірних спортивних заходах. Переможці та призери змагань заохочуються адміністрацією цінними призами, що є моральним та матеріальним стимулом до занять фізичними тренувальними вправами та туризмом.

Організація і проведення фізичного виховання в умовах ЛОТ як умова і засіб оздоровлення та відпочинку підлітків направлені на вирішення наступних завдань: зміцнення здоров'я, сприяння різносторонньому фізичному розвитку і загартуванню підлітків; вдосконалення рухових умінь і навичок, життєво важливих фізичних якостей; формування санітарно-гігієнічних навичок і звичок систематичного використання засобів фізичного виховання з метою оздоровлення, фізичного вдосконалення, раціонального відпочинку [28].

Важливою методичною вимогою до організації та проведення фізкультурно-оздоровчої роботи в умовах ЛОТ є узгодженість із режимом, відповідність інтересам дітей, розвиток ініціативи, масовість, добровільність участі, різноманітність занять. При плануванні часу занять фізичними тренувальними вправами, які необхідні для занять туризмом, слід враховувати те, що максимум рухової активності у здорових дітей шкільного віку спостерігається о 8–10, 11–14, 16–17 годинах і о 19 годині [33]. Окрім того, важливим є поєднання занять фізичними тренувальними вправами з отриманням нових інтегративних валеологічних знань про історію розвитку туризму, його види, роль і значення для розвитку та самореалізації.

Пілотажне дослідження проводилося у середовищі підлітків (11–15 років) та вчителів/вихователів/інструкторів фізичного

виховання в закладах освіти різного типу в різних регіонах України, зокрема в ЛОТ, до і під час відпочинку/оздоровлення підлітків, зайнятості педагогів в ЛОТ упродовж 2018–2020 років. У нашому опитуванні взяли участь підлітки (усього 100 осіб) та майбутні учителі, а також ті, з числа яких формується контингент вихователів/інструкторів фізичної культури в ЛОТ (100 осіб) в регіоні Прикарпаття.

Зокрема в ЛОТ «Нафтуся Прикарпаття» під час першої табірної зміни (червень, 2019 р.) було зроблено робочу вибірку – 25 підлітків (13 хлопців і 12 дівчат), в групі яких проведено два незалежні зрізи методами опитування (інтерв'ювання), анкетування, тестування: на початку (вхідна діагностика) і в кінці зміни (вихідна діагностика). Цілі та питання опитування були пов'язані із реалізацією низки завдань, а саме: виявленням ставлення та мотивації підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ; з'ясуванням особливостей залучення підлітків до занять туризмом у формах і методах туристичної роботи, готовності вчителів та вихователів до організації та здійснення туристичної діяльності на засадах особистісно орієнтованої освітньої парадигми; аналізом педагогічних умов ЛОТ для формування інтересу у підлітків до занять туризмом як життєво необхідних компетенцій; визначенням ролі і значення туристичної діяльності для формування валеологічної культури підлітків.

Згідно з гіпотезою нашого дослідження процес формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ є ефективним, якщо враховано особливості підліткового віку, закономірності виникнення та розвитку інтересу до занять туризмом через усвідомлення потреб, створено належні педагогічні умови в ЛОТ для здійснення освітньо-оздоровчого процесу та відпочинку. А стійкий інтерес у підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ отримуємо у цілісності знання, спортивно-оздоровчої туристської діяльності та задоволення від її результатів. Причому педагогічні умови передбачають створення вихователями/інструкторами ситуацій успіху, психологічного комфорту у спілкуванні та діяльності підлітків, самоствердження та самореалізації в заняттях підлітками туризмом та тренувальними вправами. У створенні належних педагогічних умов, оптимізації процесу формування інтересу у підлітків до занять туризмом в ЛОТ необхідно впроваджувати нові підходи для більш досконалої системи фізичного виховання, головними завданнями якої є пошук адекватних і об'єктивних методичних прийомів, залучення сучасних методів удосконалення фізичної підготовки та зміцнення здоров'я підлітків.

Опитуючи підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти м.Дрогобича у період до літнього відпочинку в умовах ЛОТ, а також **під час** перебування в таборі «Нафтуся Прикарпаття» (на початку зміни), ми з'ясували, що 65 відсотків опитаних підлітків (із сукупності опитаних 100 осіб) не були залучені до занять туризмом – через відсутність спеціальної матеріальної бази в закладі освіти їхнього навчання, незацікавленості педагогів та, відповідно, підлітків, відсутності досвіду, необов'язковості проведення такої форми роботи тощо. Водночас 15 відсотків спорадично займаються туризмом з ініціативи дорослих (батьків, вчителів, вихователів), і лише 20 відсотків опитаних залучені до систематичних занять туризмом в умовах сім'ї, ЛОТ чи іншого закладу позашкільної освіти.

У формуванні інтересу до занять туризмом важливою є мотиваційна сфера особистості підлітка, зокрема щодо занять фізичною культурою та туризмом, усвідомлення здоров'язбеігаючих потреб як цінностей та обов'язку, розуміння занять туризмом як можливості набути життєво важливі компетентності, досвід, визначитися з майбутньою професією тощо. Роль мотивів як чинників, мотиваторів діяльності виявляє себе у тому впливові, який підтримує і стимулює інтелектуальні, моральні, вольові і фізичні зусилля підлітка, що пов'язані із досягненням мети. Для підлітків серед мотивів у заняттях туризмом найхарактернішими є світоглядні настанови, цінності та пріоритети повсякденного життя, до яких входять уявлення про себе, свої можливості та потреби, віра у власні сили (фізичні та моральні), знання про шляхи і засоби задоволення потреб у заняттях туризмом в умовах ЛОТ та поза ним.

Стійкий інтерес до занять туризмом у підлітка можемо вважати сформованим, якщо мають місце у єдності та цілісності такі фактори: **знання підлітка** (інтегративні валеологічні: про свою тілесно-духовну природу, здоров'я як стан соціального, фізичного, психічного благополуччя, запорука життєвого успіху, самопізнання та самореалізації), **фізкультурно-оздоровча діяльність** (систематичні та цілеспрямовані заняття підготовчо-тренувальними фізичними вправами до туристичного походу/мандрівки: в природних та штучно створених умовах), відчуття емоційно-естетичного **задоволення** від цієї діяльності та її результатів.

Проаналізувавши результати власного спостереження, опитування, бесід з вчителями/вихователями/інструкторами фізичного виховання та підлітками, можемо зробити висновок про те, що блок

мотивації виконує в структурі фізкультурно-оздоровчої діяльності важливі функції: є пусковим механізмом діяльності – окреслює потребу в заняттях туризмом; підтримує необхідний рівень активності для задоволення цієї потреби; регулює зміст активності та використання різних засобів діяльності для досягнення бажаних результатів – відпочинку, оздоровлення, спілкування, самоствердження тощо.

Проаналізуємо структуру та ієрархію мотивів, які характеризують причини відсутності інтересу у підлітків до занять туризмом, тобто є антимотиваторами щодо виникнення стійкого інтересу у підлітків до таких занять.

Причинами відсутності потреби в заняттях фізичними тренувальними вправами та туристським відпочинком, як нами виявлено, є для 43 відсотків опитаних неналежна організація занять фізичною культурою, одноманітність навчального матеріалу та дидактичних засобів, для 20 відсотків опитаних підлітків неприйнятним є авторитарний, командний стиль спілкування дорослого, тобто вихователя/інструктора/тренера, що створює ситуацію емоційного дискомфорту, напруги та втоми. Водночас 19 відсотків з числа опитаних пояснюють свою байдужість до занять фізичною культурою і туризмом зокрема тим, що не мають необхідних знань про туризм як вид спорту, форму дозвілля та надбання культури, а 18 відсотків надають перевагу пасивному відпочинку з використанням ІКТ, однак мають досвід участі в короткотривалих екскурсіях в межах населеного пункту проживання.

Водночас для підлітків важливими є мотиви, пов'язані з життєвою перспективою «зміцнити своє здоров'я», «наростити м'язову масу», «схуднути», «випробувати свої сили» тощо. Отримані дані дозволяють зробити висновки про те, що у структурі та ієрархії мотивів, які характеризують інтерес підлітків до занять туризмом, основна маса опитаних, 42 відсотки, у такий спосіб хотіли б зняти втому після навчання, отримати відчуття емоційного комфорту, релаксу та розваги; 18 відсотків з числа опитаних мотивовані до занять туризмом можливістю і перспективою пізнати рідний край; 15 відсотків – покращити рівень фізичної підготовленості; також 15 відсотків опитаних прагнуть поєднати отримання нових знань з туристською діяльністю і мати емоційне задоволення від цього, 10 відсотків мають мотивацію відчувати значне фізичне навантаження, випробувати себе в туристських заняттях.

У процесі формування інтересу до занять туризмом у підлітків в умовах ЛОТ суб'єктом педагогічної взаємодії є організатор

(вихователь/ інструктор/тренер) фізичного виховання, а засобами впливу – його особистісні та професійні риси, уподобання, цінності та пріоритети. Важливою вимогою в роботі є використання особистісно орієнтованого, валеологічного, діяльнісного та компетентнісного підходів у формуванні стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом та тренувальними фізичними вправами в умовах ЛОТ, врахування вікових, психо-соматичних особливостей підліткового віку, пропагування культури тіла, впровадження різновидів форм тренування, володіння методикою їх виконання самостійно в гігієнічних (штучно створених) та природніх умовах. Однак більшість керівників фізвиховання в умовах ЛОТ, як засвідчують результати нашого опитування, не мають спеціальної підготовки/перепідготовки для використання особистісно орієнтованих технологій у процесі формування у підлітків інтересу до занять туризмом та фізичними тренувально-туристськими вправами в умовах ЛОТ.

Нами було опитано в регіоні Прикарпаття 100 організаторів фізичного виховання (вчитель/вихователь/інструктор/тренер, а також студентів), які працюють у різнотипних закладах освіти. Отримані результати показали, що особистісно орієнтовані методики на засадах валеології у процесі організації і проведення занять фізичними тренувальними вправами та туризмом організатори фізичного виховання, які працюють або мають досвід роботи в умовах ЛОТ, використовують неохоче і недостатньо (вчитель/вихователь/інструктор/тренер, а також студенти спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»). А тому як наслідок: відсутні партнерські, діалогічні настанови, натомість авторитарний, командний стиль у спілкуванні «дорослий – підліток», низький рівень психологічного комфорту підлітка, елементи примусу і покарання, метою занять фізичними вправами є не підліток, його потреби та інтереси, а показники знань, умінь і навичок. Заняття туризмом в контексті фізичного виховання переважно використовуються як засіб, а не як об'єкт пізнання. У керівників фізвиховання в умовах ЛОТ слабо виражена спрямованість та готовність до використання інноваційних, етнопедагогічних технологій на засадах дитиноцентризму, валеології, педагогіки партнерства з метою формування стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом. Серед респондентів, хто використовує інноваційні засоби та технології фізичної культури в освітньо-оздоровчому процесі ЛОТ, лише 25 відсотків обізнані (здебільшого в результаті самоосвіти) та

систематично використовують технології особистісно орієнтованого підходу, 21 – частково та епізодично використовує і 54 – не обізнані і, відповідно, не використовують новітні освітні методики виховання та розвитку. Такий стан речей обумовлений тим, що професійно-педагогічна підготовка (перепідготовка) учителів фізичної культури на сьогодні потребує більшого застосування відомостей про особистісно орієнтований підхід в організації та проведенні занять туризмом з підлітками – як на методологічному, змістовому, так і методичному рівні. Окрім того, інтегративний підхід до фізичного виховання могли б підвищити ефективність освітнього процесу як в умовах школи, так і позашкільних освітніх закладах, зокрема в умовах ЛОТ.

Позитивні зміни у ставленні підлітків до занять туризмом відбуваються, коли усунуто неузгодженості між завданнями у заняттях різними видами фізичної культури, зокрема туризмом, та індивідуальними можливостями вихованців, між суб'єктивними потребами та реально існуючими можливостями їх задоволення.

У педагогічних умовах ЛОТ відсутні більшість тих негативних чинників, які створюють антимотивацію до занять фізичними вправами: немає перевантаження навчальним матеріалом (що характерно для шкільного режиму), достатньо вільного часу, збалансовано режим дня, заняття проводяться як розвага, в атмосфері дружнього спілкування, поєднання приємного і корисного, раціонального проведення відпочинку, а не примусу – як на шкільному уроці фізичної культури тощо.

На сьогодні важливим є облаштування належних педагогічних умов в ЛОТ для забезпечення функціонування, організації занять туризмом, тренувальними вправами тощо. Підлітки не займаються туризмом як видом фізкультурної діяльності через відсутність інтересу до цих занять, що для більшості пов'язано з несприйняттям пропонованого вихователем/інструктором стилю спілкування та методики. В однонамітності навчального матеріалу та організації позаурочних занять, авторитарного, командного стилю спілкування вихователь/інструктор створює ситуацію емоційного дискомфорту, напруги, фізичної втоми для підлітків. Окрім того, у підлітків є нестача знань про туризм як вид спорту і явище культури, а також багато підлітків не можуть займатися туризмом, сформувавши стійкий інтерес до цих занять через відсутність їх організації у тих закладах освіти, де вони навчаються.

Заняття від випадку до випадку підлітки здебільшого пояснюють браком часу і зайнятістю, що свідчить про несформовану потребу в

систематичних заняттях. Таким чином, підтверджено справедливість твердження Б. Додонова про те, що всі спонуки до діяльності можна звести до чотирьох мотиваційних чинників: підневільна поведінка; мотивація винагороди; привабливість самого процесу діяльності; прямий кінцевий результат діяльності [7].

На початку табірної зміни більшість підлітків виявляли у заняттях туристичними тренувальними вправами з подальшими заняттями туризмом тип підневільної поведінки, заняття з примусу, домінуючої зовнішньої мотивації. У ній слабкою була позитивна емоційна складова як щодо самого процесу занять, так і щодо його результатів. Саме це, на нашу думку, дає показник низького рівня мотивації та інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ та поза ним і, згідно з гіпотезою дослідження, може бути виправлено, якщо емоційно, естетично привабливим стане сам процес цих занять та внутрішньо мотивованим стане результат туристичної діяльності – самоповага, повага однолітків та дорослих, самореалізація, здоровий спосіб життя як цінність тощо.

Сучасні підлітки в умовах техногенного розвитку цивілізації в цілому і суспільства зокрема зазнають негативного впливу гіпокінезії, гіподинамії, психологічно-емоційної нестабільності. А низька фізична активність підлітків пояснюється відсутністю в них необхідної мотивації та інтересу до стану свого здоров'я та занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю.

У структурі та ієрархії чинників, які характеризують інтерес у підлітків до занять туризмом, домінує створена тренером/інструктором/вихователем ситуація психологічного комфорту, відпочинку, гри, що сприяє досягненню мети роботи ЛОТ – розвиток, оздоровлення та відпочинок. Заняття туризмом в ЛОТ відкривають можливість у пізнанні рідного краю, його природних ресурсів, особливості флори і фауни, історії тощо. Однак найважливішою є перспектива і можливість для підлітків отримати фізичне навантаження, рухову діяльність, покращити рівень своєї фізичної підготовленості у поєднанні знань, туристської діяльності та отриманні естетично-емоційного задоволення від цього процесу. Пізнавальний, виховний потенціал туристичної фізкультурно-оздоровчої діяльності не повністю використовується в сучасному освітньому процесі в закладах освіти різного типу, і причини цього явища криються, на нашу думку, в наступному: – недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів освіти до здійснення освітньо-оздоровчої туристичної діяльності; – неготовність

вчителів фізичної культури до організації та проведення комплексної туристичної діяльності в умовах школи та поза нею; – низький рівень популяризації та методичної підтримки такої роботи в процесі професійної підготовки та перепідготовки вчителів-предметників, брак досвіду тощо.

За результатами опитування та анкетування вчителів фізичної культури у школі, педагогічних працівників у ЛОТ та підлітків, які перебували на відпочинку, робимо висновок про епізодичне і несистемне використання виховного потенціалу занять туризмом, у якому спонтанно проведений туристичний похід здебільшого набуває форми обов'язкового і, водночас, формального атрибуту перебування підлітків у літньому таборі або завершення табірної зміни. Очевидно, що така ситуація не є задовільною і спонукає педагогів здійснювати пошук більш ефективних шляхів для формування інтересу у підлітків до занять туризмом.

2. Шляхи і засоби удосконалення процесу формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах літнього оздоровчого табору

У педагогічних умовах ЛОТ для формування інтересу у підлітків до занять туризмом повинні бути актуалізовані загальні принципи фізичного виховання. Наш досвід роботи засвідчує, що ефективними є такі принципи фізичного виховання: дидактичні (усвідомленого сприйняття та розуміння, доступності, активності, наочності, послідовності тощо), загальної методики фізичного виховання (оздоровчого спрямування, зв'язку з трудовою діяльністю, гармонійного розвитку, регулярності тощо). Зупинимося на окремих із названих. Принцип усвідомленого сприйняття та розуміння передбачає формування у підлітків системи знань, переконань, що відповідали б на запитання: Для чого необхідно займатися туризмом? Як потрібно виконувати фізичні тренувальні вправи? Які фізичні навички необхідні для занять туризмом? Активність виявляє прагнення підлітка до самостійних занять і виражається у потребі регулярних самостійних фізичних навантажень, до пізнання навколишнього світу і себе в ньому. Виховання такої потреби сприяє вирішенню однієї із найскладніших проблем – ліквідація дефіциту рухової активності сучасного підлітка. Серед специфічних принципів для формування інтересу до занять туризмом та фізичною культурою в цілому у підлітків в умовах ЛОТ необхідно виокремити обов'язкове емоційне та естетичне оформлення занять: доброзичлива атмосфера спілкування,

співпраця, співпереживання, підтримка, позитивне налаштування на успіх, перемогу, використання рухливих, танцювальних елементів під музичний супровід (для ранкової гімнастики) тощо.

Педагогічні аспекти цієї проблеми вказують на вибір та реалізацію у педагогічних умовах ЛОТ таких форм і методів роботи з підлітками, які були б адекватні щодо їх вікових соціально-психологічних особливостей, навчальної мети та завдань оздоровлення і відпочинку. Організовані заняття туризмом, фізичні вправи, ранкова гігієнічна гімнастика, розваги, спортивні ігри, екскурсії і походи привчають дітей до рухливого способу життя, роблять його природною потребою. Для формування туристських знань та навичок у підлітків використовуємо форми та методи занять, де упродовж оздоровчої зміни близько 5–10 хвилин відводилось інструктором на розв'язання педагогічної ситуації чи задачі, яка була зумисне створена і пов'язана із досвідом організації, підготовки до походу чи участі у його проведенні, усвідомленням значення занять туризмом для особистого всебічного розвитку, міжособистісного спілкування, соціалізації, планів на майбутнє, професійного самовизначення тощо. Ми називаємо ці знання інтегративними, оскільки мета і процес їх засвоєння вимагають актуалізації раніше отриманих з різних шкільних предметів природничого, гуманітарного циклу; засобів мас-медіа (реклама, Інтернет ресурс, повнометражні та анімаційні фільми, комп'ютерні ігри), літературних творів; звернення до особистісного життєвого досвіду підлітка, фактів історії, виникнення, розвитку та значення туризму тощо. Важливо пам'ятати, що за допомогою однієї і тієї ж ситуації, теми можна вирішувати як окремі, так і комплекс навчально-виховних завдань, створити настрій емоційного комфорту, співпраці, а шляхом отримання знань формувати систему цінностей, життєвих пріоритетів, поведінкових норм, мотиваційну сферу особистості підлітка до занять фізичною культурою, туризмом зокрема, поступово нарощувати інтенсивність і тривалість навантажень, доцільно їх дозувати з урахуванням індивідуальних особливостей; включати заняття фізичними тренувальними вправами в загальний режим дня, виконувати у поєднанні з іншими оздоровчими діями; здійснювати підбір засобів, враховуючи їхню комплексну дію на організм тощо.

Однією із найбільш ефективних педагогічних тренувальних форм роботи в заняттях туризмом є екскурсія. Методика проведення екскурсії передбачає обов'язкову інформацію для учнів про те, куди

вони йдуть, з якою метою, що побачать, яка навчальна цінність екскурсії тощо. Педагог визначає об'єкт екскурсії і детально його вивчає. Окреслюємо маршрут, виявляємо джерела можливої небезпеки (залізничні переїзди, підйомні крани, небезпечні місця тощо). Заключним етапом екскурсії є підсумкова бесіда, обмін враженнями, завдання підготувати повідомлення чи іншу форму презентації для спільноти ЛОТ.

У процесі формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ доцільним є використання методу проектів, який дозволяє будувати процес навчання і виховання на активній основі, через цілеспрямовану діяльність у відповідності до особистісних зацікавлень, у поєднанні мети фізичного, емоційно-естетичного та інтелектуального напрямів виховання. Проектна діяльність передбачає використання проблемних ситуацій, активізацію пізнавальної діяльності підлітків у пошуку і вирішенні складних питань, що вимагають актуалізації знань, побудови гіпотез. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність підлітків (індивідуальну, парну, групову), яку вони виконують у відведений для цієї роботи час як доповнення до занять фізичною культурою.

Проектна технологія у процесі фізичного виховання, як зазначає В. Туяхова, – це проекти з метою дослідження впливів фізичної культури на організм людини, історії спорту, підготовки і проведення змагань і спортивних свят тощо. Використання технології проектного навчання робить освітній процес більш захопливим для підлітків [38]. Самостійний збір матеріалу по темі, теоретичне обґрунтування необхідності виконання того або іншого комплексу фізичних вправ або опанування тих або інших фізичних умінь і навиків для успішного туристичного походу, власного вдосконалення, виховання вольових якостей тощо. У підлітків під час розробки власного проекту закладаються основи знань щодо застосування різноманітних методик підтримки здоров'я і фізичного вдосконалення. Інформація, самостійно здобута підлітками для власних проектів, дозволить усвідомити життєву необхідність рухових умінь, знань та навичок, що здобуті під час підготовки та участі у туристичному поході. Підлітки стають більш обізнаними і з теорією туризму, що необхідно як умова грамотного, усвідомленого, компетентного заняття туризмом. Проектні технології дозволяють трансформувати заняття рухової активності в заняття освітнього напрямку. Окрім іншого, такі заняття

допомагають підліткам, які мають обмеження в руховій активності, вповні проявити себе в пізнавальній.

Використовуючи досвід роботи та теоретичні напрацювання О. Голуба [6], С. Павлюченко [24], Н. Тимошук [35], В. Туяхової [38] та низки інших, ми розробили для впровадження в оздоровчо-виховний процес та процес відпочинку в ЛОТ методу інформаційно-дослідницького проекту для підлітків «Україна – туристична країна». Методика проведення занять з підлітками в педагогічних умовах ЛОТ визначає *найважливішим створення емоційного позитивного середовища, яке виконує роль важливого мотиваційного чинника у процесі формування інтересу у підлітків до занять туризмом.*

З метою оптимізації процесу формування інтересу у підлітків до занять туризмом нами розроблено програму спецкурсу для підготовки і перепідготовки вчителів фізичної культури, працівників ЛОТ, батьківського лекторію «Туризм – це більше, ніж мандрівки», а також методичні рекомендації проведення інформаційно-дослідницького проекту для підлітків «Україна – туристична країна» щодо використання пізнавально-виховного потенціалу занять туризмом з метою особистісного розвитку підлітка, набуття життєво необхідних компетенцій як здатностей тощо. Впровадження програми та урізноманітнення форм, методів, засобів і підходів на основі методичних рекомендацій є факторами підвищення ефективності та оптимізації занять туризмом в умовах ЛОТ та поза ним. В програмі розкрито діалектику мотиваційного процесу формування інтересу до занять туризмом, з'ясовано логіку його «технології», що дозволило відтворити алгоритм виникнення інтересу у конкретизації шести етапів: **виникнення потреби** займатися туризмом як відчуття підлітком нестачі руху, фізичного навантаження, самопізнання і самовдосконалення тощо → **пошук способів задоволення цієї потреби** → **визначення цілей, напрямів дій** → **виконання конкретних дій** у виборі і в занятті туризмом → **отримання результату як винагороди** за виконані дії, що послаблює, зберігає чи посилює інтерес до цих занять → **відчуття задоволеної потреби** в заняттях туризмом, що **свідчить про стійкий інтерес** до цих занять як поєднання *знань* (інтегративних валеологічних), *діяльності* (власне занять туризмом – самостійно та спеціально організованих) та *емоційного задоволення* від цієї діяльності.

Методологічні засади формування у підлітків інтересу до занять туризмом у ЛОТ визначені ідеями філософії і педагогіки канікул, а

також настановами особистісно орієнтованого підходу та компетентнісним. Суть цих настанов в наступному: – утвердження позиції підлітка як рівноправного учасника освітнього процесу в педагогічних умовах ЛОТ; – співробітництво педагога (вихователя/інструктора/тренера) з вихованцями за типом суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що сприяє взаєморозумінню, співпереживанню, вільному обміну думками, враженнями; – забезпечення умов повноцінної життєтворчості особистості, що сприяє індивідуальному розвитку підлітка, стимулює його внутрішню мотивацію до занять туризмом; – створення у заняттях туризмом ситуації успіху, захищеності, підтримки, позитивних емоційних переживань підлітка.

Основна **мета** реалізації змісту програми орієнтована на отримання стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом, заснованого на **синкретизмі знання** – про себе, своє тіло, здоров'я, типи туристичних походів, значення і методику занять туризмом тощо, **занять туризмом** та **задоволення** – власне від процесу заняття туризмом та отриманого пізнавального, емоційно-естетичного результату.

Реалізація програми спецкурсу повинна забезпечити мету фахової підготовки (перепідготовки) вчителя фізичної культури (вірогідно, що в перспективі – це інструктор фізичної культури в ЛОТ); обізнаність вчителів фізичної культури (інструкторів фізичної культури в ЛОТ) з настановами особистісно орієнтованого та валеологічного підходів щодо занять туризмом; формування здорового способу життя особистості засобами фізичної культури на всіх етапах онтогенезу; створення педагогічних умов для відпочинку та оздоровлення в процесі занять туризмом. Відповідно керівник процесу фізичного виховання використовує змістові та методологічні настанови гуманістичної особистісно орієнтованої парадигми виховання підлітків, зокрема засобами фізичної культури; основні терміни та поняття, які розкривають сутність процесу формування інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ (інтерес, мотивація, потреба, стимул, алгоритм, модель, особистісно орієнтований підхід, педагогічна взаємодія, естетично-емоційне задоволення тощо); психологічні вікові особливості підлітків; класифікаційні ознаки занять туризмом; особливості туризму як виду спорту, мандрівки, явища культури, засобу формування інтересу у підлітків до занять фізичною культурою. Як наслідок, отримуємо уміння застосовувати теоретичні знання гуманістичної

особистісно орієнтованої парадигми виховання підлітків в умовах школи та позашкільного закладу освіти, зокрема ЛОТ; поєднувати знання про психосоматичні особливості підліткового віку, власного тіла, здоров'я, шляхи і засоби задоволення потреб самоутвердження та самореалізації, рухової діяльності з елементами туристичного походу, фактами з історії виникнення та розвитку світового та українського туризму, біографії визначних туристів, власним життєвим досвідом тощо; організовувати самостійну роботу підлітка в заняттях туризмом з підготовчо-тренувальними фізичними вправами, виконанням проектних завдань тощо.

Ефективним є використання проектних технологій з метою формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ та поза ним, оскільки дозволяють трансформувати заняття рухової активності в заняття освітнього, виховного та розвивального напрямів, поєднувати компетентності фізичної культури з інтелектуальними, мовними, патріотичними, етичними, естетичними, математичними тощо. Окрім іншого, такі заняття допомагають підліткам, які мають певні обмеження в руховій активності, вповні проявити себе в проектній діяльності.

Проектна діяльність передбачає використання педагогічних ситуацій та задач, активізацію пізнавальної діяльності підлітків у пошуку і вирішенні складних питань з теорії та практики туризму, що вимагає актуалізації знань, побудови гіпотез тощо. Ця освітня технологія завжди орієнтована на самостійну діяльність підлітків (індивідуальну, парну, групову), яку вони виконують у відведений для цієї роботи час, як доповнення чи передумова до тренувальних фізичних вправ, краєзнавчої екскурсії чи туристичного походу. Виконувані проекти тематично пов'язані з дослідженням впливу занять туризмом на організм людини, питаннями з історії туризму, краєзнавства, підготовки і проведення екскурсії, туристичного походу тощо. Використання проектної технології робить виховний процес більш захопливим для підлітків, оскільки передбачає: самостійний збір матеріалу по темі, теоретичне обґрунтування необхідності виконання певних організаційних дій, здобуття низки фізкультурних, валеологічних, природничих, культурологічно-краєзнавчих компетенцій для самопізнання, виховання вольових якостей, самовдосконалення та самореалізації у підготовці та участі в туристичному поході, екскурсії тощо.

У підлітків під час розробки власного проекту закладаються основи знань щодо застосування різноманітних методик підтримки

здоров'я і фізичного вдосконалення. Інформація, самостійно здобута підлітками для власних проєктів, дозволяє усвідомити життєву необхідність компетентностей рухових умінь, додання перешкод, орієнтування на місцевості, уникнення небезпеки та травматизму, облаштування бівуаку, надання домедичної допомоги потерпілому тощо, що формуються в поході та процесі підготовки до нього. Рухові тренувальні туристські заняття – це рухові дії, які в цілому вирішують завдання фізичного виховання і підпорядковані його закономірностям. Н. Литвиненко відводить надзвичайно важливу роль виконанню фізичних вправ для вирішення освітніх завдань, при цьому вказує на причини цієї винятковості. Як система рухів фізичні вправи виражають думки і емоції людини, її ставлення до оточуючого середовища, задовільняють природну потребу людини в рухах, впливають не лише на стан організму, але й в цілому на особистість, яка їх виконує [16].

Підлітки стають більш компетентними і в теорії і в практиці предмету, що є необхідним як умова формування інтересу до занять туризмом. Під час презентації результатів проєкту підлітки з'ясували правила поведінки в заняттях туризмом, дії учасників туристичного походу, виявили знакові місця в рідному краї, особливості розвитку українського туризму в контексті світового тощо. В єдності теоретичних і практичних методів проєктної діяльності підлітків основні акценти зроблено на розкритті емоційно-естетичного, етичного, інтелектуального потенціалу занять туризмом, умінні інтегрувати нові та щойно отримані знання, уміння та навички з фізичної культури (зокрема мова йде про витривалість, швидкість, силу, гнучкість, спритність).

Практична фізична підготовка підлітка до занять туризмом, **тренування витривалості, сили, спритності, швидкості** тощо є одним із шляхів виконання завдань, які можуть бути вирішені як проєкт або його складова. У тренувальному процесі розвиваються та удосконалюються фізичні якості підлітків – сила різних груп м'язів, водночас набувають удосконалення морально-вольові якості – сміливість, рішучість, дисциплінованість, уміння працювати в команді, активність, ініціативність тощо. Належний розвиток фізичних якостей підлітків забезпечує у поході здатність туриста технологічно пересуватися, долати природні та штучно створені перешкоди, бути стійким до стресу та комунікабельним. Це і є шляхом самовдосконалення і реалізації функціональних можливостей організму підлітка в єдності інтелектуально-пізнавальних,

емоційно-психічних та фізичних здатностей особистості як компетентностей.

Важливим чинником безпеки підлітка в поході є його фізична витривалість, виявом якої є здатність до подолання великих відстаней упродовж тривалого часу з вантажем (навантажений рюкзак), тримати потрібний темп пересування, витримувати зміну метеорологічних умов тощо. Критерієм витривалості є втома, швидкість настання якої і час відновлення на привалі створюють ситуації безпеки чи небезпеки в поході, адже втомлений турист може припуститися помилки під час подолання перешкод на маршруті. Тренування витривалості в заняттях туризмом відбувається на індивідуально визначеному для кожного підлітка рівні інтенсивності, тривалості, часу для відпочинку і кількості повторюваних вправ. Метою вправ для виховання витривалості є підвищення рівня аеробних та анаеробних можливостей, покращення роботи серцево-судинної системи, підвищення межі стійкості, яка виникає під час великих навантажень в поході. Ефективність для розвитку витривалості підлітків спостерігаємо в заняттях ходьбою, бігом, стрибками, спортивним орієнтуванням на місцевості плаванням, велоспортом, веслуванням, лижним бігом, ритмічною гімнастикою. У роботі з підлітками в заняттях фізичною підготовкою варто взяти до уваги рекомендацію Б. Пангелова про те, що важливо створювати оптимальні умови для функціонування систем кисневого забезпечення організму, тож доцільно проводити тренування у лісовій або парковій зоні [25]. Очевидно, що педагогічні умови ЛОТ для формування інтересу у підлітків до занять туризмом вповні відповідають цій рекомендації.

З метою виховання сили як фізичної якості туриста доцільно застосувати вправи у парах, з елементами боротьби, акробатики, з ваговим навантаженням – зі штангою, гантелями, ядром, рюкзаком із контрольною вагою тощо. Необхідно пам'ятати, що туристський похід – це безпосередній і тісний контакт людини із природним середовищем. А тому необхідними є вправи для отримання навичок подолання опору зовнішнього середовища – це ходьба, біг по воді, піску, вниз/вгору з пагорба різного кута нахилу і висоти, на пересіченій місцевості тощо. Не менш важливими для формування силових навичок підлітка є вправи, чинником виконання яких постає маса власного тіла. До розряду таких вправ належать підтягування, згинання/розгинання рук на опорі лежачи, стрибки у висоту/довжину, вправи на гімнастичних приладах і тренажерах. Передбачаючи

ситуації реального походу, до фізичних тренувальних силових вправ уводимо виконання вправ з рюкзаком контрольованої ваги – лазіння по гімнастичній стінці, по канату, підтягування на перекладині, перехід навісною переправою, подолання перешкод в стрибку, підйом по крутому схилі, ходьба у заданому темпі, біг тощо.

Враховуючи вікові, а також психолого-педагогічні особливості підлітка в процесі підготовки до занять туризмом в єдності знання, діяльності і позитивних емоцій, забезпечуємо оптимальне гармонійне середовище занять для розвитку усіх груп м'язів, зміцнюємо дихальну систему.

Як засвідчує досвід роботи з підлітками в педагогічних умовах ЛОТ, ефективними є заняття туризмом з використанням вправ для розвитку дихальної системи у поєднанні з рухами. З цією метою використовуються українські туристські пісні, загонові речовки та кричали. Туристичні пісні та вигуки, римовані речівки, кричалки виконують роль певного коду, в поєднанні слів, музики і ритму еднають індивіда з командою перед походом, під час походу та в тренуванні. Використання цих засобів під час занять туризмом має на меті зробити активнішим процес дихання, наповнити організм енергією та киснем, що є важливим для туриста як під час тренування, так і в поході.

Таким чином, ознайомлення підлітків з технічними елементами занять туризмом в єдності діяльності та емоцій потребує максимальної концентрації уваги і мобілізації внутрішніх ресурсів тіла для засвоєння елементів форми і змісту туризму у поєднанні знань, діяльності та емоційно-естетичного задоволення.

Для здійснення занять туризмом підлітку необхідно володіти спритністю, формування якої пов'язане із вмінням змінювати рухову діяльність відповідно до зміни для туриста координаційної ситуації на маршруті, яка потребує миттєвої реакції. Основними тренувальними вправами для виховання спритності є внесення елементів новизни, неочікуваності у заняття спортивними і рухливими іграми, спортивним орієнтуванням, спортивною, ритмічною та художньою гімнастикою, а також ходьбою по колоді, тросу, камінню, купинах, схилах тощо. Так, розвиток спритності спрямований переважно на вироблення координації рухів, вміння напружити і розслабити м'язи, а також на удосконалення чуття часу, і простору, відчуття темпу і амплітуди рухів, рівноваги. Розвиваючи спритність у підлітків як здатність ефективно навчатись нових рухових дій необхідно вводити в навчальний процес нові вправи, або знайомі із

змінами умов їх виконання, використовувати рухливі та спортивні ігри, біг з перешкодами, акробатичні вправи у різноманітних поєднаннях, естафети, стрибки на батуті із спеціально визначеними рухами рук, вправи на рівновагу, розпалювання багаття на швидкість, в'язання вузлів, встановлення наметів тощо.

І. Муравов рекомендує наступний розподіл обсягу фізичних вправ в оздоровчому тренуванні: 20–30 відсотків занять повинно бути спрямовано на розвиток гнучкості і швидкості; 25–40 – на швидкісну і швидкісно-силову витривалість, 40–50 – на загальну витривалість. Ефект оздоровлення можливий при використанні фізичних тренувальних вправ, раціонально збалансованих за спрямованістю, інтенсивністю і обсягом відповідно до індивідуальних можливостей організму. Позитивний оздоровчий ефект, як зазначає І. Муравов, забезпечується розширенням рухової активності за рахунок будь-яких складових, а не лише спеціально розроблених програм [19, с. 51–58]. Це можуть бути традиційні та нетрадиційні засоби, нові форми рухової активності та методики, орієнтовані на формування мотиваційної сфери особистості підлітка.

Головним засобом формування мотиваційної сфери та інтересу підлітків до занять туризмом є їх включення у реальні життєві навчальні і виховні ситуації, які вагомо підкреслюють значимість цих занять упродовж усього життя. Варто усвідомлювати, що не всі педагогічні ситуації та задачі, поставлені завдання можуть у короткий термін вирішити проблему формування інтересу до занять туризмом у підлітків в умовах ЛОТ, але усі вони, безумовно, приведуть до тих чи інших якісних змін в особистісній валеологічній культурі підлітка.

Педагогічні задачі відповідно до поставленої мети розрізняємо як *стратегічні, тактичні та оперативні*. У педагогічних ситуаціях процесу формування інтересу у підлітків до занять туризмом *стратегічна* задача може бути визначена педагогом на перспективу, досягнення бажаного результату, а саме: пробудження та формування стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ і поза ним. *Тактичне* завдання може бути сформульоване педагогом як залучення підлітків до виконання завдань туристичної діяльності, підготовчо-тренувальних занять в педагогічних умовах ЛОТ. Розв'язання тактичного завдання сприяє реалізації стратегічної мети. *Оперативні (ситуативні)* завдання спрямовують дії підлітка під час виконання завдань туристичної діяльності відповідно до ситуації (надати пораду, показати приклад

як взірць виконання завдання, похвалити, зробити зауваження, запросити на розмову тощо). Варто пам'ятати, що усі три рівні розв'язання педагогічної задачі у процесі формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ є взаємопов'язані, взаємообумовлені у вирішенні.

Розглянемо перспективу здійснення міжпредметних зв'язків, а також інтегрування навчального матеріалу з різних предметів і виховного матеріалу у заняттях туризмом. Мова йде, фактично, про застосування інтегральної технології в системі зв'язків освітньо-виховної роботи в закладах освіти різного типу – школи та ЛОТ. Ефективними є синтез урочних та позаурочних, позакласних, позашкільних форм цілісного процесу – навчання, виховання та розвитку підлітків; змістового наповнення занять туризмом в ЛОТ відповідно до програмного забезпечення шкільних навчальних предметів та напрямків виховання, зокрема історії України, географії, екологічного виховання, фізкультурно-валеологічного, краєзнавчого, патріотичного тощо; методичного забезпечення туристичної роботи в умовах ЛОТ та поза його межами з використанням інноваційних інтерактивних технологій тощо.

Встановлюючи рівень та визначаючи оптимальність та ефективність обраних шляхів підвищення актуального стану формування стійкого інтересу у підлітків до занять туризмом у педагогічних умовах ЛОТ, проаналізуємо динаміку використання особистісно орієнтованого підходу у комплексі з валеологічним, діяльнісним та компетентнісним в освітньо-оздоровчому процесі формування інтересу у підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ.

Вхідне і вихідне (відповідно: на початку і в кінці табірної зміни) діагностування формування інтересу у підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ проведено за параметрами рівня усвідомлення потреб та цілей, рівня особистісних очікувань від перебування в ЛОТ, занять туризмом та тренуванням сили, витривалості, швидкості, спритності, спілкування з однолітками та вихователями, досягнення рівня сформованості інтересу як життєво необхідних компетентностей.

Результати, наведені у таблиці (див.: Таблиця 1), дають можливість порівняти показники діагностування рівнів мотиваційної сфери підлітка до занять туризмом на початку і в кінці табірної зміни, засвідчують у вихідному тестуванні (визначення показників приросту) показники підвищення рівня мотивації та інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ. Отримані результати

виявили (за показником приросту) позитивну динаміку у формуванні інтересу у підлітків до занять туризмом в умовах ЛОТ, а саме: зменшення показників низького рівня і збільшення середнього та високого. Це свідчить про те, що заняття туризмом забезпечують задоволення індивідуальних інтересів та потреб підлітків у русі, позитивних емоціях, фізичних навантаженнях, активному відпочинку, оздоровленні тощо.

Таблиця 1

**Динаміка формування інтересу у підлітків
до занять туризмом в умовах ЛОТ (у%)**

№	Компоненти мотиваційної сфери підлітків до занять туризмом	Рівні	Показники групи		
			На початку табірної зміни Загальна кількість в групі - 25 осіб	В кінці табірної зміни Загальна кількість в групі - 25 осіб	
1	<i>Рівень усвідомлення потреб та цілей занять туризмом в умовах ЛОТ та поза ним</i>	високий	4	16	12
		середній	52	60	8
		низький	44	24	-20
2	<i>рівень особистісних очікувань підлітків від перебування в ЛОТ, занять туризмом, спілкування з однолітками та вихователями</i>	високий	64	88	24
		середній	32	12	-20
		низький	4	0	-4
3	<i>рівень сформованості інтересу до занять туризмом як життєво необхідних компетентностей</i>	високий	4	16	12
		середній	40	52	12
		низький	56	32	-24

Як бачимо, результати проведеного пілотажного дослідження підтвердили основні твердження гіпотези. Однак очевидним є те, що отримані результати потребують закріплення у формах самостійної тренувальної роботи підлітка, цінностях і способі життя його сім'ї, удосконаленні організації та проведення занять туризмом в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти та позашкільної, фахової підготовки/перепідготовки вчителів фізичної культури, з числа яких формується контингент вихователів/інструкторів ЛОТ.

Висновки

Визначаючи рівень актуального стану формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах ЛОТ, нами встановлено, що процес буде ефективним, якщо враховано *психолого-педагогічні аспекти* проблеми, а саме вікові психо-фізіологічні особливості підлітків, *діалектику виникнення та розвитку інтересу до занять туризмом* через усвідомлення потреб, а також *настанови філософії та педагогіки каникул*; створено *належні педагогічні умови* функціонування літнього оздоровчого табору для відпочинку та оздоровлення у відповідності до вимог нормативно-правових документів, які регламентують роботу закладів позашкільної освіти такого типу; очікуваний результат у процесі формування у підлітків інтересу до занять туризмом в умовах літнього оздоровчого табору отримуємо у цілісності знання (про туризм як вид спорту і явище культури, засоби туризму, значення тощо), можливості пізнання себе і світу засобами туризму, спортивно-оздоровчої туристської діяльності та задоволення від її результатів.

Література

1. Андреева О. В. Аналіз мотиваційних теорій у сфері оздоровчої фізичної культури та рекреації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2004. № 2. с. 81–84.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наукове видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
3. Болл А, Болл Б. Основы лагерного менеджмента : учеб. пособие для руководителей детских оздоровительных учреждений : пер. с англ. Санкт-Петербург : [Б.В.], 1994. 221 с.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло. 2006. 608 с.
5. Газман О. Смыслы и значения философии и педагогики каникул. *Новые ценности образования: Философия и педагогика каникул*. Вып. № 8. Москва : Инноватор, 1998. С. 14–22.
6. Голуб О.В. Формування стійкого інтересу до фізичної культури шляхом індивідуального фізичного і спортивного виховання. URL: http://fizkulturamo.at.ua/publ/roboata_mo/vistupi_na_mo/19.
7. Додонов Б.И. Эмоции как ценность. Москва : Политиздат, 1978. 272 с.
8. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах освіти у 2020/21 навчальному році. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від

11.08.2020 № 1/9-430. 171 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f4/cae/d10/5f4caed10f67596863299>.

9. Карпенко О., Буклов Ю. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позаурочний час (1991–2018 рр.) : монографія. Дрогобич : Коло, 2019. 192 с.

10. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Київ, Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.

11. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під. заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

12. Кондрацька Г. Д. Фази туристично-краєзнавчого руху. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 59: збірник наукових праць. Київ: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 61–66.

13. Копилова Л, Макаров О. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів для 5–9 класів. Варіативний модуль «Туризм». *Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів для 5–9 класів*. Затверджена Наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. 427 с. С. 330–337.

14. Круцевич Т., Безверхня В. Мотивация к занятиям физической культурой и спортом школьников, проживающих в различных регионах Украины. *Современный олимпийский спорт и спорт для всех* : VII Международный научный конгресс : материалы конференции. Москва : б.в., 2003. Т. 3. С. 262–263.

15. Литвиненко Н.М. Фізичні вправи як основна частина фізичного виховання. URL: elcat.pnpri.edu.ua.

16. Лук'янченко М.І. Педагогіка здоров'я: теорія та практика : монографія. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. 348 с.

17. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі : навч. посібник. МО України, ІЗМН ; уклад. Є.І. Коваленко, А.І. Конончук, В.М. Солова. Київ : ІЗМН, 1997. 280 с.

18. Мурахов И.В. Медико-биологические предпосылки дифференцированного физического воспитания молодежи на разных этапах возрастного развития. Вопросы дифференцированного физического воспитания детей и подростков. Киев: КГИФК, 1981. С. 51–58.

19. 112Наказний М.О. Проектування діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: теорія і технологія : монографія. Київ : [Б.В.], 2010. 476 с.

20. Невмержицька О. Методологія і методи науково-педагогічних досліджень : методичні матеріали до самостійної роботи студентів. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2016. 112 с.

21. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Б.М.: Б.В., 2016. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

22. Пантюк М, Пантюк Т. Дидактика. Конспект лекцій та опорні схеми : навч. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 317 с.

23. Павлюченко С.Д. Удосконалення сучасного уроку фізичної культури шляхом впровадження інноваційних технологій. URL: http://fizkulturamo.at.ua/publ/roboata_mo/vistupi_na_mo/19.

24. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2010. 248 с.

25. Про забезпечення права дітей на оздоровлення та відпочинок в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, підпорядкованих органам управління освітою : Наказ М-ва освіти і науки України від 28.04.2017 р. № 662. URL: http://ua/legislation/pozashk_osv/55627/.

26. Савченко О. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. №4–5 (квітень–травень) 2014. С. 12–16.

27. Самковський Ю.Л., Шафранський І.В., Тимченко А.Я. Основні напрямки спортивно-оздоровчої роботи в туристичних комплексах. *Актуальні проблеми організації фізичного виховання, студентської та учнівської молоді Львівщини* : зб. наук. праць. Львів : ЛДФЕІ. 2003. С. 129–131.

28. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісно світоглядний аспект. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології* : збірник матеріалів III-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції 18 квітня 2018 р. м. Київ. У 2-х частинах : Ч. 1. / наукова редакція, упорядкування: В.В. Сидоренко, Я.Л. Швень. Київ : Агроосвіта, 2018. 282 с. С. 121–128.

29. Скотна Н., Стець В. Методи спеціальних науково-психологічних досліджень : навч. посіб. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 54 с.

30. Соломчак Х.О. Форми і методи для занять підлітків туризмом в педагогічних умовах літнього оздоровчого табору. *Інноваційна педагогіка. Науковий журнал*. Одеса : Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Випуск 23. 2020. С. 39–42.

31. Сотникова А.Г. Внеурочные занятия по физическому воспитанию в средних школах США. *Теория и практика физической культуры*. 1990. № 3. С. 42–43.

32. 161 Сутула В.О., Бондар Т.С., Васьков Ю.В. Формування фізичної культури особистості – стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2009. № 1. С. 15–21.

33. Сухомлинський В.О. Фізичне виховання і проблема вільного часу та відпочинку. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 4. Київ : Радянська школа, 1977. С. 142–145.

34. Тимошук Н.С. Соціально-педагогічні умови особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи : автореф дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ, 2005. 24 с.

35. Тупіленко С. Проблема використання особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей другого-третього року життя. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 4. 2012. С. 183–186.

36. Турчик І.Х. Формування життєвих навичок (life skills) дітей та молоді США засобами спорту. *Kultura fizyczna, pedagogika, zdrowie i fizjoterapija*/за ред. Oksana Zabolotna, Dariusz Skalski. Starogard Gdański. 2020. С.26–37

37. Туяхова В.В. Використання інноваційних технологій на уроках фізичної культури. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/48360.

38. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

39. Чепіль М., Возняк А. Теорія і практика творчої особистості підлітків у позакласній виховній роботі (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. 288 с.

40. Шевчук І.В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвіллєвої діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 1 (60). 2014. С.250–260.

41. Щекина С.С. Философия и педагогика культуры: Презентация. URL: <http://present5.com/prezentaciya-prezentaciya-filosofiya-i-pedagogika-kanikul/>.

42. Jutras S., Normandeu S., Kalnins I. Mutual Help in Relation to Health: the Experience of Children. *The Journal of Primary Prevention*. 1997. Vol. 18. № 2. P. 173–192.